

Criteria voor duurzaam inkopen van **Schoonmaak**

Versie 1.6

Datum: oktober 2011

Colofon

Dit criteriadocument voor het duurzaam inkopen van Schoonmaak is opgesteld in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
1.1	Afbakening van de productgroep.....	4
1.2	Status en relatie tot vernieuwing Duurzaam Inkopen.....	5
2	Markt en duurzaamheid.....	6
2.1	Marktontwikkelingen	6
2.2	Duurzaamheidsaspecten	7
2.2.1	Sociale aspecten	7
2.2.2	Milieuaspecten.....	9
2.2.3	Overige duurzaamheidsaspecten.....	12
2.4	Aandachtspunten voor volgende actualisatie	13
3	Duurzaamheid in het inkoopproces	14
3.1	Vorbereidingsfase (aandachtspunten).....	14
3.2	Specificatiefase (criteria).....	15
3.2.1	Kwalificatie van leveranciers	15
3.2.2	Programma van eisen.....	16
3.2.3	Gunningscriteria	18
3.2.4	Contract	18
3.3	Gebruiksfase (aandachtspunten)	20
4	Meer informatie.....	21
	Bijlage 1 Wijzigingen ten opzichte van vorige versie	22
	Bijlage 2 Eisen aan allesreinigers, sanitairreinigers en ruitenreinigers.....	24
	Bijlage 3 Geldende wet- en regelgeving	26
	Bijlage 4 Argumentatie selectie uit eisen EU Ecolabel.....	27

1 Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls. De verschillende overheden hebben voor zichzelf doelen gesteld ten aanzien van duurzaam inkopen. Om de doelstellingen te bereiken zijn duurzaamheidscriteria ontwikkeld voor een groot deel van de producten, diensten en werken die overheden inkopen. Deze criteria zijn geen regelgeving maar zijn bedoeld als handvat om duurzaam in te kopen.

In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Schoonmaak. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep

De productgroep Schoonmaak omvat de dagelijkse en periodieke reiniging van interieurs in overheidsgebouwen. Onder de afbakening vallen ook vloeronderhoud en glasbewassing, en het schoonmaken van sanitaire voorzieningen.

Specialistische werkzaamheden, zoals desinfectie, dieptereiniging (demonteren, inwendig reinigen en weer monteren van apparatuur), rioolreiniging, graffitiwrijving, reiniging openbare ruimte en reiniging na calamiteiten (gevolgen van brand, roet en overstromingen) en middelen voor persoonlijke hygiëne vallen buiten de afbakening. Ook werkzaamheden die het schoonmaakbedrijf verricht, maar die niet tot de kerntaken behoren (zoals verwijdering van afval) vallen buiten de afbakening.

Met de afbakening wordt beoogd om de criteria aan te laten sluiten bij de schoonmaakcontracten die in de schoonmaaksector gebruikelijk zijn. Daarmee wordt voorkomen dat criteria worden gesteld, waar andere sectoren mogelijk ook bij betrokken zijn. Het kan zijn dat in de schoonmaaksector in specifieke situaties materialen en middelen worden gebruikt, waarbij het raadzaam is om als aanbestedende dienst eisen te stellen aan het gebruik daarvan om zo de milieubelasting te verminderen of te voorkomen. Een recent voorbeeld in dit verband is de inkoop van desinfectiemiddelen om een verdere verspreiding van de Mexicaanse Griep te voorkomen. Het verdient aanbeveling dat de aanbestedende dienst bij de inkoop van materialen en middelen, die buiten de reikwijdte van dit criteriadocument vallen, zich ervan vergewist of daarvoor niet ook duurzame varianten beschikbaar zijn.

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding.

De volgende CPV-codes kunnen (deels) op deze productgroep van toepassing zijn:

- 90900000-6 Schoonmaak- en afvalverwijderingsdiensten
- 90911000-6 Reiniging van woningen en gebouwen en glazenwasserdiensten
- 90911100-7 Reinigen van accommodaties

1.2 Status en relatie tot vernieuwing Duurzaam Inkopen

Dit document is in oktober 2011 voor het laatst gewijzigd. Zie bijlage 1 voor een toelichting op de wijzigingen.

In juni 2011 heeft de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu positief gereageerd op een advies van VNO-NCW, MKB-Nederland, MVO-Nederland, De Groene Zaak en NEVI met aanbevelingen voor duurzaam inkopen. Op enkele punten komt dit document al tegemoet aan de aanbevelingen, voor andere voorstellen wordt bekeken op welke wijze deze kunnen worden verwerkt. Om optimaal duurzaam in te kopen is daarom het dringend advies om naast dit document kennis te nemen van de voor inkopers relevante aanbevelingen zoals zijn gebundeld op de website van [PIANOO](#). Het gaat onder meer om het meenemen van duurzaamheid in het hele inkoopproces en het in dialoog treden met de markt. Bij deze aanbevelingen worden in de loop van de tijd meer concrete handvatten geplaatst. Ook het verwerken van de aanbevelingen in de criteriadocumenten wordt ter hand genomen. Op de website van [AgentschapNL](#) staat de planning voor de aanpassing van de criteriadocumenten.

2 Markt en duurzaamheid

In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor Schoonmaak.

2.1 Marktontwikkelingen¹

De schoonmaaksector is in Nederland een belangrijke economische factor. De totale bruto omzet van de reiniging van gebouwen en transportmiddelen in Nederland over 2007 bedroeg 4,3 miljard euro. Dat is bijna één procent van het Bruto Binnenlands product van Nederland. Tweederde van de bedrijfslasten bestaat uit personeelskosten. De sector bestond in 2009 uit:

- Ruim 6800 bedrijven gericht op het reinigen van gebouwen,
- 775 bedrijven gericht op het reinigen van transportmiddelen en overige reiniging en
- Een kleine 1200 bedrijven gericht op de overige afwerking van gebouwen.
- Van al deze bedrijven behoren er ruim 2400 tot de glazenwasserbranche.

Daarmee bestaat de schoonmaakbranche in totaal uit 8765 bedrijven en maakt zij 1% uit van het totale Nederlandse bedrijvenbestand.

In de schoonmaakbranche zijn ongeveer 150.000 banen. Als ook het schoonmaakwerk dat bedrijven in eigen beheer uitvoeren wordt meegeteld, dan gaat het om ruim 175.000 banen.

Het personeelsbestand heeft de volgende specifieke kenmerken:

Naar geslacht	Man	32%
	Vrouw	68%
Naar leeftijd	15 – 24 jaar	16%
	25 – 34 jaar	16%
	35 – 44 jaar	30%
	45 – 54 jaar	24%
	55 – 65 jaar	13%
Naar herkomst	Autochtoon	54%
	Allochtoon	46%
Naar opleidingsniveau	Basisonderwijs, VMBO	66%
	HAVO, VWO, MBO	28%
	HBO, WO	3%
	Onbekend	2%
Naar omvang van het arbeidscontract	0 – 11 uur	27%
	12 – 23 uur	30%
	24 uur of meer	43%

¹ Bron: IVA 2009

Schoonmaakbedrijven houden zich voornamelijk bezig met de schoonmaak van gebouwen (kantoorpanden, onderwijsgebouwen, zorginstellingen en ziekenhuizen), glazenwassen, gevelreiniging, calamiteitenschoonmaak, reiniging in de levensmiddelenindustrie en reiniging van transportmiddelen (bussen, treinen en vliegtuigen). De OSB behartigt de belangen van de schoonmaak- en glazenwasserbranche in Nederland.

De schoonmaaksector heeft de afgelopen tijd te maken met de negatieve gevolgen van de scherpe prijsconcurrentie voor opdrachtgevers, opdrachtnemers en werknemers. Het streven van alle betrokkenen is om de dominantie van het gunnen op de laagste prijs te doorbreken en bij de aanbestedingen door de opdrachtgever meer waarde toe te kennen aan de kwaliteit en de duurzaamheid van het schoonmaakwerk. Daartoe zijn meerdere initiatieven ontwikkeld. Door het expertisecentrum Professioneel en Innovatief Aanbesteden, Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers (PIANOO) zijn marktontmoetingen tussen schoonmaakbedrijven, overheden, intermediairs en belangenorganisaties georganiseerd. In deze ontmoetingen zijn ideeën uitgewisseld om tot een dienstverlening te komen met een goede balans tussen kosten en kwaliteit. En de werkgevers en werknemers hebben in de overeengekomen CAO Schoonmaak 2010-2011 afspraken gemaakt over een lange termijn agenda, waarin goed opdrachtgeverschap en goed werkgeverschap belangrijke onderwerpen zijn. Dit heeft geresulteerd in de Code Verantwoordelijk Marktgedrag (zie verder 2.2.1 Sociale aspecten).

Een andere ontwikkeling is het toepassen van Social Return (het via aanbestedingen bevorderen van de positie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt) bij aanbestedingen van het Rijk in de dienstverlenende sector, waaronder schoonmaak (zie verder 2.2.1 Sociale aspecten).

2.2 Duurzaamheidsaspecten

Het doel van het criteriadocument is om, binnen het door de opdrachtgever gewenste kwaliteitniveau, de duurzaamheid van de dienstverlening door het schoonmaakbedrijf te verbeteren en te borgen.

De schoonmaak is een zeer arbeidsintensieve activiteit, die binnen de objecten/ gebouwen van de opdrachtgever, in dit geval de overheid, plaatsvindt. Het merendeel van de kosten van schoonmaakdiensten, 80 tot 85%, betreft het personeel. De meeste duurzaamheidswinst is dan ook te bereiken door een focus op sociale duurzaamheid. Voor de schoonmaakbranche ligt hier een grote maatschappelijke uitdaging, omdat de branche een belangrijke entree tot de arbeidsmarkt biedt voor laagopgeleide mensen, veelal van allochtone afkomst en met een grote afstand tot de arbeidsmarkt.

Een relatief klein deel van de kosten heeft betrekking op middelen en materialen, die schadelijk (kunnen) zijn voor het milieu. Het verminderen van, of beter nog, het voorkomen van schade aan het milieu kan worden bereikt door eisen te stellen aan de samenstelling van de producten of aan de wijze waarop de schoonmaakwerkzaamheden worden uitgevoerd.

Gezien het belang van duurzaam inkopen voor het schoonmaakpersoneel en omwille van de bruikbaarheid van het document, wordt in het volgende hoofdstuk eerst ingegaan op de stand van zaken en de ontwikkelingen bij het bevorderen van sociale duurzaamheid in de schoonmaaksector. Daarna wordt toegelicht welke criteria zijn opgesteld voor de uitvoering van schoonmaakwerkzaamheden en het gebruik van middelen en materiaal. Met deze aanpak wordt een volledig beeld gegeven van het duurzaam inkopen van de dienstverlening schoonmaak.

2.2.1 Sociale aspecten

Duurzaamheid kent naast milieu ook een sociale invalshoek. Voor Duurzaam Inkopen is het sociale aspect uitgewerkt in enkele generieke instrumenten en daarom niet in dit productgroepspecifieke document opgenomen, zie www.pianoo.nl/duurzaaminkopen/sociaal. De afspraken over toepassing van deze instrumenten verschillen per overheidssector.

- Voor de bevordering van internationale arbeidsnormen en mensenrechten in de internationale productieketen zijn sociale voorwaarden opgesteld bedoeld voor toepassing bij aanbestedingen boven de Europese drempelwaarden.
- Voor de bevordering van de arbeidsparticipatie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (Social Return) zijn handvatten opgesteld.
- Verantwoordelijk marktgedrag kan worden bevorderd door als overheden en marktpartijen ieder voor zich de goede intenties vast te leggen. Voor de schoonmaakbranche is hiervoor medio 2011 een code ontwikkeld, die als inspiratiebron kan dienen en waarvoor verbreding naar andere sectoren wordt onderzocht.

Er zijn nog andere sociale elementen denkbaar binnen DI. Daarvoor zijn momenteel geen landelijke instrumenten beschikbaar.

Social Return en verantwoordelijk marktgedrag

De schoonmaakbranche biedt een belangrijke entree tot de arbeidsmarkt voor mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Op gebied van arbeidsparticipatie wordt daarom steeds meer gewerkt met 'Social Return', waarbij een deel van de opdracht wordt benut voor een sociaal doel, zoals scholing van, of inzet van, langdurig werklozen. Voorbeelden van opdrachtgevers die 'Social Return' toepassen zijn de gemeenten Dordrecht, Rotterdam en Maastricht, het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie en de Belastingdienst.

Het kabinet heeft op 29 april 2011 besloten om Social Return vanaf 1 juli 2011 rijksbreed toe te passen bij passende aanbestedingen van 'werken en diensten' boven het bedrag van € 250.000. Voor de toepassing van Social Return bij rijksaanbestedingen is meer informatie te vinden op www.pianoo.nl/duurzaaminkopen/sociaal.

- Social Return bij de aanbesteding van schoonmaakdienstverlening is belangrijk bij het vergroten van de kansen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en is een expliciete politieke en bestuurlijke wens. Door Social Return op voorbeeldige wijze toe te passen bij de aanbestedingen wordt een bijdrage geleverd aan het streven om iedereen zoveel mogelijk te laten participeren in de samenleving en om mensen perspectief te bieden op werk en inkomen.

Sociale aspecten zijn ook onderdeel van de CAO Schoonmaak. In september 2010 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, op verzoek van de Raad voor de arbeidsverhoudingen schoonmakers- en glazenwasserbranche (RAS), de CAO 2010-2011 algemeen bindend verklaard. In de CAO worden onder meer afspraken gemaakt over het loon, de arbeidsduur en opleiding van het schoonmaakpersoneel. De RAS houdt toezicht op de naleving van de CAO door de schoonmaak- en glazenwasserbedrijven.

- Het algemeen verbindend verklaren van de CAO Schoonmaak betekent dat de aanbestedende dienst ervan mag uitgaan dat het schoonmaakbedrijf zich houdt aan de gemaakte CAO afspraken over onder meer het CAO loon, de arbeidstijden en de opleidingen voor het schoonmaakpersoneel.

In de CAO Schoonmaak 2010-2011 is door werkgevers en werknemers een lange termijn branche agenda overeengekomen. Belangrijk onderdeel van deze agenda is het streven om te komen tot een code waarin Goed Opdrachtgeverschap, Goed Werkgeverschap en Goed Werknemerschap zijn verwoord. Daartoe is een Commissie Code Goed Opdrachtgeverschap ingesteld, bestaande uit opdrachtgevers van de publieke en private sector, werkgevers, vakbonden en intermediairs. De commissie heeft inmiddels de code Verantwoordelijk Marktgedrag opgesteld. Deze is op 21 juni 2011 door het Rijk en een groot aantal bedrijven en organisaties ondertekend. De ondertekenaars bevorderen via deze code dat de principes voor maatschappelijk verantwoord ondernemen in hun praktijk worden toegepast.

Door ondertekening van de code verbinden opdrachtgevers, werkgevers, intermediairs en adviseurs in de schoonmaak- en glazenwasserbranche zich vrijwillig, maar niet vrijblijvend aan een reeks regels en afspraken. Ze leiden tot een duurzame verankering op hoog niveau van professionaliteit, kwaliteit en omgangsvormen in de branche, samengevat als "verantwoordelijk marktgedrag". Hierbij is het samenspel van de verschillende partijen

essentieel. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid steunt de code. Hij ziet de code als een goed voorbeeld voor aanverwante sectoren. De code is een levend document. Op grond van de praktijkervaringen wordt de code waar nodig bijgesteld. Zie voor meer informatie en de tekst van de code: www.codeverantwoordelijkmarktgedrag.nl.

- Verantwoordelijk Marktgedrag is voor de aanbestedende dienst altijd van belang. Van aanbestedende overheidsdiensten wordt verwacht dat zij een goede opdrachtgever zijn en op haar beurt mag de aanbestedende dienst van het schoonmaakbedrijf verwachten dat zij handelen als een goede werkgever.

2.2.2 Milieuaspecten

Schoonmaken is dienstverlening: het grootste deel van de kosten bestaat uit loonkosten. Ook voor de milieuaspecten geldt dat de meeste winst is te behalen in de manier waarop mensen worden ingezet op een specifiek object. Wat milieuwinst precies inhoudt is onder andere afhankelijk van soort en grootte van de locatie, de mate van vervuiling en het kwaliteitsniveau (of mate van schoonheid) dat de opdrachtgever wenst.

De belangrijke aanknopingspunten voor milieuwinst zijn:

- Bedrijfsvoering;
- Uitvoering van schoonmaakwerkzaamheden (gebruik water en energie, transport, deskundigheid personeel);
- Keuze en gebruik van (reinigings)middelen, materiaal en materieel.

Bedrijfsvoering

Bij de bedrijfsvoering gaat het om de concrete maatregelen die worden getroffen om de milieubelasting van de bedrijfsprocessen te verminderen of te voorkomen. Om te borgen dat de maatregelen in de praktijk daadwerkelijk worden genomen, is het noodzakelijk dat aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Het is om die reden van belang om alleen schoonmaakbedrijven te selecteren, die aan kunnen tonen dat zij voor dit onderdeel hun bedrijfsvoering op orde hebben. In verband hiermee is in een geschiktheids opgenomen dat de inschrijver moet beschikken over een milieumanagementsysteem.

Uitvoering van schoonmaakwerkzaamheden

Plan van aanpak en verbeterplan

Vanwege de samenhang tussen de mogelijkheden om milieuwinst te realiseren en soort en grootte van de locatie, mate van vervuiling en het gewenste kwaliteitsniveau bij de opdrachtgever is het wenselijk dat opdrachtnemer een plan van aanpak opstelt, waarin wordt beschreven hoe de milieubelasting van de aan de opdracht gerelateerde werkzaamheden verminderd of voorkomen wordt.

Bij voorkeur maakt, voor de grotere opdrachten, een plan van aanpak Milieu onderdeel uit van de aanbesteding, in de vorm van een gunningcriterium. Het vragen van een plan van aanpak is uiteraard geen doel op zich. Het is een middel om te beschrijven welke maatregelen een schoonmaakbedrijf gaat nemen om de milieubelasting van de dienstverlening te verminderen of voorkomen. De aanbestedende dienst kan de plannen van aanpak van de schoonmaakbedrijven op kwaliteit en realiteitsgehalte beoordelen. Het beste plan krijgt dan bijvoorbeeld de meeste punten.

Het is echter niet mogelijk gebleken om generiek in een gunningscriterium uit te werken wat 'verminderen of voorkomen van de milieubelasting' is en waar het plan van aanpak concreet toe moet leiden. Zo zou een doel *het verminderen van energie en waterverbruik* kunnen zijn. Dit is echter locatieafhankelijk en bovendien lastig te controleren, er zijn doorgaans geen aparte meters voor het energie- en waterverbruik voor schoonmaak. Het is dus aan de aanbestedende dienst zelf om beoordelingscriteria op te stellen op basis waarvan de

milieuplannen van de schoonmaakbedrijven worden beoordeeld. Van belang daarbij is dat binnen de beoordelingscommissie voldoende kennis en expertise beschikbaar is om de milieuplannen van de schoonmaakbedrijven op waarde te schatten.

Er is voor dit onderwerp wel een contractbepaling opgesteld. Daarmee wordt geregeld dat de opdrachtnemer, na contractering en in samenspraak met de opdrachtgever, in een verbeterplan vastlegt hoe invulling gegeven wordt aan vermindering van de milieubelasting van de dienstverlening tijdens de looptijd van het contract, waarbij rekening gehouden wordt met locatiespecifieke randvoorwaarden.

Om te kunnen werken aan verbetering moet in het verbeterplan een startsituatie ("nullijn") vastgelegd worden. Voor de genoemde onderwerpen wordt vervolgens de milieubelasting gedefinieerd en zo mogelijk gekwantificeerd, worden doelstellingen vastgesteld en worden maatregelen geformuleerd om de doelstellingen te realiseren.

Als bij de aanbesteding wordt gekozen voor een plan van aanpak als gunningscriterium, dan dient de uitwerking daarvan in het verbeterplan minimaal volgens de gestelde criteria plaats te vinden.

Transport

In verband met schoonmaakwerkzaamheden vindt transport plaats van personeel en middelen, materiaal en materieel. Het aantal vervoersbewegingen en de belasting van het milieu per vervoersbeweging zijn variabelen waarop milieuwinst is te behalen. In een eerdere versie van dit criteriadocument was een gunningscriterium opgenomen met betrekking tot vervoermanagement. Dit criterium is echter, na bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer in 2009, vervallen omdat de duurzaamheidswinst niet gegarandeerd was. In dit document is het onderwerp transport daarom niet uitgewerkt in criteria. Het is wel opgenomen als onderwerp in het verbeterplan.

Deskundigheid personeel

Een vakkundig gebruik van de schoonmaaksystemen heeft effect op de milieuprestatie, zoals beperking van energiegebruik, middelengebruik, watergebruik en afvalscheiding. Deze vakkundigheid kan worden bewerkstelligd door het bieden van trainingen en opleidingen, objectgerelateerde werkinstructies, borging van het gebruik van de werkinstructies en het toezien op de kwaliteit van de uitvoering. Men dient daarbij rekening te houden met de taalvaardigheden van werknemers. Ook dit aspect was in een eerdere versie van het criteriadocument uitgewerkt in een criterium dat, na bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer in 2009, vervallen is omdat de duurzaamheidswinst niet gegarandeerd was. In dit document is het onderwerp deskundigheid daarom niet uitgewerkt in criteria. Het is wel opgenomen als onderwerp in het verbeterplan.

Keuze en gebruik van reinigingsmiddelen

Bij schoonmaakactiviteiten worden reinigingsmiddelen gebruikt. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen milieuaspecten tijdens het *productieproces* van reinigingsmiddelen, zoals gebruik van energie, water en verwerking afval, de milieuaspecten van het *product* en *het gebruik* van het product.

Charter for Sustainable Cleaning

Wat betreft de milieuaspecten tijdens het *productieproces* is het Charter for Sustainable Cleaning een belangrijk aanknopingspunt.

Het Charter for Sustainable Cleaning werd in 2005 gelanceerd in alle EU-landen en Noorwegen, IJsland en Zwitserland door A.I.S.E (International Association for Soaps, Detergents and Maintenance Products). Het dekt alle productcategorieën van de branche van zeep, was- en reinigingsmiddelen en onderhoudsproducten, zowel in de huishoudelijke als de industriële/institutionele sector. Inmiddels doen veel toonaangevende bedrijven hieraan mee. Bedrijven uit de schoonmaakmiddelenindustrie die zich aansluiten bij het Charter moeten zich onderwerpen aan externe, onafhankelijke verificatie, en nemen deel aan een jaarlijkse EU-brede beoordeling tegen bepaalde Key Performance Indicators die economische, sociale en

milieuaspecten meten. De overkoepelende resultaten worden door A.I.S.E. gepubliceerd in een jaarlijks duurzaamheidsrapport. Het Charter gaat verder dan wettelijke eisen om te garanderen dat producten tijdens hun levenscyclus- worden geproduceerd op de veiligste en meest milieuverantwoorde manier die mogelijk is. Bovendien streeft men ernaar om zeker te stellen dat producten veilig zijn voor hun bedoelde gebruik, en dat alle relevante veiligheidsinformatie en informatie over optimaal gebruik aan gebruikers van was- en reinigingsmiddelen ter beschikking wordt gesteld. Het doel is om te bewegen richting meer duurzame productie- en consumptiepatronen. Een onafhankelijke auditor controleert of een bedrijf rechtmatig het logo kan voeren of voert. Deelname aan het Charter toont aan dat de producent milieubewust is op relevante onderdelen en aan continue verbetering werkt.

Het Charter richt zich op de bedrijfsvoering en het productieproces bij fabrikanten van schoonmaakmiddelen, niet op schoonmaakbedrijven. Omdat bedrijfsvoering en productieproces bij toeleveranciers van schoonmaakbedrijven juridisch gezien onvoldoende verband houden met het inkopen van schoonmaakwerkzaamheden is het niet mogelijk gebleken om het Charter uit te werken in criteria. Dit zou wel mogelijk zijn als het Charter ook productcriteria kent, vergelijkbaar met bijvoorbeeld het EU Ecolabel. Deze productcriteria zijn wel in ontwikkeling maar op dit moment alleen nog maar beschikbaar voor textielreinigingsmiddelen. Zodra er ook productcriteria zijn voor professionele reinigingsmiddelen (naar verwachting in 2011) kan opnieuw bekeken worden of het Charter uitgewerkt kan worden in criteria. De inkoper kan de keuze voor een toeleverancier, aangesloten bij het Charter, wel als aanwijzing zien dat het schoonmaakbedrijf duurzame toeleveranciers kiest. Overigens kan een schoonmaakbedrijf dat zelf producten laat produceren, en dit uitsluitend laat doen door bedrijven die zijn aangesloten bij het Charter, als geassocieerd lid aansluiten bij het Charter.

EU Ecolabel

Wat betreft de milieuaspecten van het *product* zijn de volgende onderwerpen van belang:

Reinigingsmiddelen bevatten stoffen die effecten hebben op het milieu. Hiervoor geldt wet- en regelgeving (zie bijlage 3). Om milieuwinst te kunnen realiseren die verder gaat dan wettelijke verplichtingen is aangesloten bij het EU Ecolabel. Het EU Ecolabel is een milieukeurmerk ontwikkeld door de Europese Unie. Het meest relevant voor de productgroep Schoonmaak is het EU Ecolabel voor allesreinigers² en sanitairreinigers (hieronder vallen ook ruitenreinigers). In de minimumeis voor reinigingsmiddelen is een aantal eisen overgenomen uit dit EU Ecolabel (2005/344/EG). Achterliggende argumenten voor de selectie zijn opgenomen in bijlage 4. In juni 2011 zijn de criteria van het EU Ecolabel voor allesreinigers en sanitairreinigers herzien (2011/383/EU). Omdat de publicatie van de nieuwe EU Ecolabel criteria parallel liep aan de afronding van de actualisatie van dit criteriadocument is de minimumeis nog niet aangepast aan de herziening van het EU Ecolabel. Voor producten waaraan een EU Ecolabel is toegekend op basis van de 'oude' criteria (2005/344/EG) kan het keurmerk echter nog tot 28 juni 2012 gebruikt worden. Bij een volgende actualisatie zal de minimumeis aangepast worden aan de herziening van het EU Ecolabel.

Daarnaast is de EU gestart met de ontwikkeling van criteria voor producten voor de professionele gebruiker. Ook dit kan reden zijn om de minimumeis, bij een toekomstige actualisatie, aan te passen. Voor andere middelen dan allesreinigers, sanitairreinigers en ruitenreinigers zijn op dit moment geen criteria geformuleerd.

Dierproeven

Conform de REACH verordening³ dienen grondstoffen die in schoonmaakmiddelen worden verwerkt getest te zijn op dieren, in ieder geval tot 2019. Met REACH zijn leveranciers van stoffen wel verplicht om gegevens over dierproeven openbaar te maken, om dubbele

² De termen "allesreiniger" en "ruitenreiniger" zijn ontleend aan het EU Ecolabel voor allesreinigers en sanitairreinigers. In de zakelijke markt worden, conform de SIS-T lijst, de termen "universeelreiniger" en "glasreiniger" gebruikt.

³ Zie bijlage voor meer informatie over wetgeving REACH

dierproeven te voorkomen. Op schoonmaakmiddelen zelf worden geen dierproeven uitgevoerd, maar schoonmaakmiddelen waarvan de grondstoffen proefdiervrij zijn, zijn (nog) niet beschikbaar. Vereniging Proefdiervrij en de Nederlandse Vereniging van Zeepfabrikanten onderzoeken de mogelijkheden om dierproeven te voorkomen, bijvoorbeeld door aandacht te vragen voor het ontwikkelen van alternatieve testmethoden en meer openheid door producenten. Vanwege deze situatie is het niet mogelijk om een criterium m.b.t. dierproefvrije schoonmaakmiddelen te formuleren. Bij actualisatie van de criteria voor schoonmaak zal met de genoemde partijen bekeken worden of het mogelijk is om alsnog een criterium te formuleren.

Hoogconcentraten

Een andere manier om de milieubelasting van reinigingsmiddelen te verminderen is het gebruik van hoogconcentraten. Het concentreren van producten levert milieuwinst op door vermindering van transport en kleinere verpakkingen. Het nadeel van geconcentreerde producten is echter dat deze producten gevaarlijker zijn bij bijvoorbeeld verdunnen, transport en opslag. Een goede afweging tussen milieuwinst en sociale duurzaamheid (gezondheidsrisico) is daarbij noodzakelijk. Om deze reden is hiervoor geen criterium geformuleerd.

Beperken gebruik reinigingsmiddelen

Een onderwerp dat wel is uitgewerkt in een minimumeis is het beperken van gebruik van reinigingsmiddelen. Dit kan worden bereikt door het goed doseren van middelen en het toezien op de juiste toepassing.

Bij vloeronderhoud, dat belangrijk is voor het behoud van vloeren, kan een beperking in het gebruik van oplosmiddelhoudende vloerreinigers ("strippers") worden bereikt door het beperken van het strippen (weghalen van de bovenste laag van de vloer) en conserveren (aanbrengen nieuwe laag) van harde vloeren. Bij tapijtreiniging kan de milieubelasting verminderd worden door het gebruik van reinigingsmiddelen op basis van water. Ook deze aspecten zijn uitgewerkt in een minimumeis.

Er zijn ook reinigingsmethoden waarmee het gebruik van reinigingsmiddelen helemaal voorkomen kan worden. Het gebruik van reinigingsmiddelen kan echter niet los gezien worden van aspecten als mechanische werking, tijd en temperatuur (Cirkel van Sinner). Dit betekent dat het elimineren van reinigingsmiddelen negatieve effecten heeft op de andere drie aspecten (bijvoorbeeld inzet van meer tijd of hogere temperatuur). Daarom is voor dit onderwerp geen criterium opgenomen.

Verpakkingen

De hoeveelheid afval door verpakkingen kan verminderd worden door het gebruik van bulkverpakkingen. Voor het gebruik van bulkverpakkingen is een minimumeis geformuleerd.

Keuze van materiaal en materieel

Naast reinigingsmiddelen wordt ook materiaal gebruikt, zoals doekjes, afvalzakken en materieel, zoals stofzuigers en schoonmaakmachines. Naar verwachting is er ook op deze punten milieuwinst te bereiken, bijvoorbeeld door eisen te stellen aan het water- en energieverbruik van schoonmaakmachines. Omdat er op dit gebied verschillende ontwikkelingen in Europees verband zijn is besloten hiervoor nu nog geen criteria op te stellen. Het onderwerp is wel opgenomen als aandachtspunt voor een volgende actualisatie.

2.2.3 Overige duurzaamheidsaspecten

Het 'Triple-P' concept (People, Planet, Profit) is een breed en richtinggevend denkkader voor de duurzame ontwikkeling in de samenleving. Recent is er bovendien veel aandacht ontstaan voor het 'Cradle-to-Cradle' concept. Dit concept zet een uitdagend toekomstbeeld neer, namelijk een menselijke samenleving die een positieve invloed heeft op het ecosysteem. Het accent verschuift daarbij van eco-efficiënt (minimaliseren van het ongewenste) naar eco-

effectief (optimaliseren van wenselijke). Producten en productiesystemen worden zodanig ontworpen dat ze een nuttige functie vervullen, ook na afloop van het gebruik. Kortom een duurzame kringloopsamenleving waarin materialen telkens hoogwaardig terugkeren in de technosfeer of biosfeer. Een dergelijke benadering daagt uit tot creativiteit en innovatie. Via Duurzaam Inkopen wil de overheid ontwikkelingen die toewerken naar deze duurzame kringloopsamenleving stimuleren. Meer informatie over hoe de overheid via Duurzaam Inkopen het Cradle-to-Cradle-concept kan stimuleren staat in de brochure die te downloaden is op de website van [PIANOo](#).

2.3 Overzicht van de criteria

Op basis van de bovenstaande duurzaamheidsaspecten zijn de volgende criteria geformuleerd voor het duurzaam inkopen van schoonmaakdiensten.

Tabel 1. Overzichtstabel duurzaamheidsaspecten en criteria

Milieuaspect	Kwalificatie	Minimumeisen	Gunningcriteria	Contract-bepaling
Bedrijfsvoering	Milieumanagement-systeem			
Dosering reinigingsmiddelen		Gebruik doseersystemen		Verbeterplan
Verpakkingen		Gebruik bulkverpakkingen		Verbeterplan
Toxische stoffen in het milieu, bijdrage aan eutrofiering.		Eisen aan reinigingsmiddelen Vloeronderhoud		Verbeterplan
Uitvoering van schoonmaakwerkzaamheden			PvA (optioneel)	Verbeterplan
Transport				Verbeterplan
Deskundig personeel				Verbeterplan
Water- en energiegebruik				Verbeterplan

2.4 Aandachtspunten voor volgende actualisatie

Bij het opstellen van dit criteriadocument zijn enkele onderwerpen aan de orde geweest die bij een volgende actualisatie opnieuw aandacht verdienen.

Aandachtspunten voor de volgende actualisatie zijn:

- Mogelijk toevoegen van sociale aspecten, zoals Verantwoordelijk Marktgedrag en Social Return;
- Mogelijk toevoegen van criteria voor andere reinigingsmiddelen dan allesreinigers, sanitairreinigers en ruitenreinigers, en voor materiaal en materieel;
- Mogelijke verdere uitbreiding van de afbakening naar specialistische werkzaamheden zoals desinfectie en middelen voor persoonlijke hygiëne;
- Stand van zaken wettelijke plicht dierproeven;
- Aanpassingen als gevolg van herziening van het EU Ecolabel voor allesreinigers en sanitairreinigers (Besluit van de Commissie van 28 juni 2011, 2011/383/EU);
- Stand van zaken Charter of Sustainable Cleaning of andere branche-initiatieven;
- Uitwerken van het onderwerp C2C in criteria.

3 Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u op de website van [PIANOo](#). Het is aan te bevelen deze informatie te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1 Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant en het belang dat de klant hecht aan duurzaamheid. De verschillende overheden hebben voor zichzelf doelen gesteld ten aanzien van duurzaam inkopen. De aanbestedende dienst concretiseert de doelstellingen en gaat na welke gerichte bijdrage de schoonmaakbedrijven kunnen leveren aan het realiseren daarvan.

Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Schoonmaak zijn:

- Gun een opdracht, naast prijs, ook op kwaliteit en de bijdrage aan de realisatie van maatschappelijke doelstellingen. Dit sluit aan bij de ontwikkelingen rond de Code Verantwoordelijk Marktgedrag (zie ook 2.2.1).
- De Chief Procurement Officers (CPO's) van private en publieke bedrijven hebben het initiatief genomen tot het opstellen van een Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en Ondernemen. Het Manifest is op 2 december 2010 ondertekend en houdt in dat de CPO's rekening houden met milieu- en sociale aspecten bij aankoop van producten en diensten. Met ondertekening van het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en Ondernemen geeft de opdrachtgever een signaal af aan de leveranciers dat zij belang hecht aan maatschappelijk verantwoord inkopen en ondernemen.
- Neem in het programma van eisen informatie op over oppervlakte van schoon te maken ruimtes, aard van object(en) of ruimten, plattegronden, type oppervlakken, gewenste schoonmaakfrequenties of gewenste kwaliteit van schoonmaak en tijdstippen van het schoonmaken.
- Overweeg voor de start van de aanbestedingsprocedure de markt uit te nodigen, inclusief een schouw waarbij met de markt gebrainstormd kan worden over de duurzaamheidsaspecten van de schoon te maken objecten. Dit levert een beter aanbestedingsdocument op, waarbij de markt al betrokken is geweest.
- Overweeg om grotere of geclusterde opdrachten in percelen aan te besteden. Daarbij kunnen aparte locaties (of zelfs gebouwdelen) en/of specialistische werkzaamheden, zoals glasbewassing, als perceel worden aangemerkt. De aanbestedende dienst is vrij om elk perceel apart aan te besteden (als losse percelen) of alle percelen tegelijk. Door het gebruik van percelen kunnen ook kleinere of specialistische aanbieders de kans krijgen om een contract te winnen.
- Beantwoord de vragen uit de lijst Aandachtspunten Arbeidsomstandigheden Schoonmaak (AAS). Deze lijst bevat een overzicht van eventuele veiligheids- en arborisico's, noodzakelijke persoonlijke beschermingsmiddelen of inentingen en een verdeling van de kosten hiervoor. Als deze lijst door de opdrachtgever wordt ingevuld, kan het schoonmaakbedrijf bij het maken van de offerte rekening houden met eventuele maatregelen. Hoewel het schoonmaakbedrijf als werkgever verantwoordelijk is voor de arbeidsomstandigheden van de schoonmakers, is ook de opdrachtgever verplicht om zorg te dragen voor derden (artikel 10, Arboret).
- Overweeg dagschoonmaak. Dit kent niet alleen milieuvordelen zoals minder verwarming en verlichting, ook biedt het voordelen in arbeidsomstandigheden voor en werving van uitvoerend personeel, inclusief mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

- Ga na wat het beleid is en wat voor u de mogelijkheden zijn om “Social Return” toe te passen bij de aanbesteding.
- Als er zaken ingekocht worden die buiten de afbakening van deze productgroep vallen, zoals desinfectiemiddelen, betekent het niet dat hiervoor geen duurzaamheidscriteria opgenomen kunnen worden. Navraag bij andere inkopers of marktpartijen levert wellicht ook voor deze zaken nuttige duurzaamheidscriteria op.

3.2 Specificatiefase (criteria)

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- Criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitinggronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- Een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- Gunningcriteria, ofwel wensen voor levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.
- Het contract met daarin contractbepalingen.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoper te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Schoonmaak. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoper.

3.2.1 Kwalificatie van leveranciers

Milieumanagementsysteem	
Geschiktheidseis nr. 1	<p>De inschrijver beschikt voor dat deel/die delen van de organisatie dat/die betrokken is/zijn bij de uitvoering van de opdracht over een managementsysteem waarin ten minste de volgende onderwerpen zijn opgenomen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de concrete maatregelen die zijn of worden getroffen om de milieubelasting van de bedrijfsprocessen die verband houden met de uitvoering van de opdracht (in elk geval de in te zetten reinigingsmiddelen, het gebruik van water, afval dat ontstaat en het opdrachtgerelateerde transport) te verminderen of te voorkomen; - de borging van de naleving van de desbetreffende milieuwetgeving; - de aandacht die wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van medewerker(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten;

	<ul style="list-style-type: none"> - de aandacht die wordt besteed aan de bewustwording en de competentie van toeleverancier(s) ten aanzien van het omgaan met de voor deze opdracht relevante milieuaspecten; - het monitoren (als basis voor kwaliteitsgarantie) van de voor deze opdracht relevante milieuaspecten. <p>Inschrijver voldoet in elk geval aan de geschiktheideis indien hij over een ISO⁴ 14001- of een EMAS⁵-certificaat beschikt dat ziet op wat in de eis gesteld is.</p>
Toelichting voor inkoper	<p>Op www.sccm.nl is een informatieblad te vinden over milieumanagementsystemen bij kleine organisaties.</p> <p>Ten aanzien van bewustwording en competentie toeleveranciers: wanneer men een meer integrale aanpak (ketenbenadering) van duurzaamheid nastreeft is deelname door toeleveranciers aan het Charter for Sustainable Cleaning relevant.</p> <p>Verificatie: een milieumanagementsysteem zoals ISO 14001 of EMAS toont aan dat een bedrijf of organisatie een systematisch milieumanagementsysteem hanteert voor het behandelen van relevante milieukwesties tijdens dagelijkse activiteiten. Let er daarbij wel op dat het certificaat de in de eis gestelde onderwerpen betreft (concrete maatregelen, borging van naleving milieuwetten, bewustwording personeel, het monitoren). Op de website van SCCM⁶ is een database te vinden waarin alle ISO 14001-certificaten zijn opgenomen van in Nederland door de Raad voor Accreditatie (RvA) geaccrediteerde certificatie-instellingen. Wanneer een certificaat er onverhoopt niet op mocht staan kan contact worden gezocht met de betreffende certificatie-instelling. Op www.sccm.nl zijn de contactgegevens te vinden.</p> <p>Op de volgende website van EMAS is meer informatie te vinden: http://ec.europa.eu/environment/emas/about/participate/sites_en.htm</p>

3.2.2 Programma van eisen

Schoonmaakmiddelen	
Minimumeis nr. 1	De te gebruiken allesreinigers, sanitaire reinigers en ruitenreinigers ⁷ voldoen aan de eisen zoals opgenomen in bijlage 2 van dit document.

⁴ International Organization for Standardization

⁵ Eco Management and Audit Scheme

⁶ Stichting Coördinatie en Certificatie Milieu- en arbomanagementsystemen

⁷ De termen "allesreiniger" en "ruitreiniger" zijn ontleend aan het EU Ecolabel voor allesreinigers en sanitairreinigers. In de zakelijke markt worden, conform de SIS-T lijst, de termen "universeelreiniger" en "glasreiniger" gebruikt.

Toelichting voor inkoper	Verificatie: indien het product is voorzien van een EU Ecolabel wordt in ieder geval aan deze minimumeis voldaan. Ook een Veiligheidsinformatieblad (VIB) geeft informatie over veiligheid, gevaren en risico's van stoffen en preparaten.
--------------------------	--

Gebruik bulkverpakkingen	
Minimumeis nr. 2	Voor de schoonmaakmiddelen wordt altijd gebruik gemaakt van navulbare flacons, waarbij de navulling geschiedt uit grootverpakkingen zoals jerrycans of cubitainers of vergelijkbare verpakkingen die bijdragen aan het verminderen van verpakkingsafval.
Toelichting voor inkoper	-

Gebruik doseersystemen	
Minimumeis nr. 3	Voor het verdunnen van schoonmaakproducten tot de gebruikoplossing wordt altijd gebruik gemaakt van doseersystemen. Onder doseersystemen wordt verstaan: een doseerstation, doseerapparaat, doseerpatroon, of een alternatief dat tot hetzelfde resultaat leidt (het doseren van schoonmaakproducten).
Toelichting voor inkoper	-

Vloeronderhoud	
Minimumeis nr. 4	<ul style="list-style-type: none"> • Harde vloeren worden maximaal een maal per jaar gestript en geconserveerd. <p>Onder een harde vloer wordt verstaan: een vloer met een harde of elastische, althans niet uit textiel bestaande afwerklaag.</p> <p>Onder strippen wordt verstaan: het verwijderen van beschermlagen.</p> <p>Onder conserveren wordt verstaan: vloerbehandeling, waarbij een of meer beschermlagen worden aangebracht, als basis voor het dagelijks en periodiek onderhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor vlekverwijdering uit tapijt wordt gebruik gemaakt van reinigingsmiddelen op basis van water.
Toelichting voor inkoper	-

3.2.3 Gunningscriteria

Plan van aanpak Milieu (optioneel)	
Gunningscriterium nr. 1	<i>Uit te werken door inkoper, zie toelichting</i>
Toelichting voor inkoper	<p>Een schoonmaakbedrijf kan het schoonmaakproces op verschillende manieren inrichten en verschillende werkmethodes, middelen en materialen toepassen, die allen kunnen leiden tot het gewenste schoonmaakresultaat. De aanbestedende dienst kan aan de inschrijver een plan van aanpak vragen, waarin wordt aangegeven welke keuzes worden gemaakt bij de inrichting van het schoonmaakproces en op welke wijze en in welke mate deze keuzes bijdragen aan het behalen van de door de aanbestedende dienst gestelde kwaliteits- en duurzaamheidsdoelstellingen.</p> <p>De aanbestedende dienst zal dan aan de inschrijvers moeten aangeven op basis van welke criteria de plannen van aanpak worden beoordeeld. Deze criteria dienen in relatie te staan tot de milieudoelstellingen van de opdrachtgever en tot de gevraagde dienstverlening. Ze kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de onderwerpen die genoemd worden in contractbepaling 1. In elk geval kunnen de plannen worden beoordeeld op basis van de inzichtelijkheid en het realiteitsgehalte.</p>

3.2.4 Contract

Verbeterplan	
Contractbepaling nr. 1	<p>Opdrachtnemer stelt binnen een half jaar na contractering, in samenspraak met opdrachtgever, een verbeterplan op waarin wordt vastgelegd hoe, gedurende de contractperiode en binnen de kaders van het contract, de milieubelasting van de aan de opdracht gerelateerde werkzaamheden verminderd of voorkomen wordt.</p> <p>In het verbeterplan worden in ieder geval de volgende onderwerpen meegenomen:</p> <ul style="list-style-type: none">- Energie- en watergebruik;- Afval en afvalscheiding;- Verpakkingen;- Gebruik van reinigingsmiddelen;- Aan opdracht gerelateerd transport (personeel en middelen);- Vloeronderhoud;

	<p>- Opleiding en werkinstructies personeel.</p> <p>Voor de genoemde onderwerpen wordt de milieubelasting gedefinieerd en waar mogelijk gekwantificeerd, worden doelstellingen vastgesteld en worden maatregelen geformuleerd om de doelstellingen te realiseren.</p>
Toelichting voor inkoper	<p>Om optimaal gebruik te kunnen maken van de beschikbare kennis en expertise van schoonmaakbedrijven over de zorg voor het milieu bij de uitvoering van de gevraagde schoonmaakwerkzaamheden, is deze contractbepaling opgenomen. Hoe het verbeterplan eruit ziet is sterk afhankelijk van het pand en wensen en mogelijkheden van de opdrachtgever en opdrachtnemer.</p> <p>Als gekozen is voor de optie van een plan van aanpak Milieu als gunningcriterium, dan zal de opdrachtgever met het schoonmaakbedrijf, aan wie de opdracht is gegund, ook minimaal bovenstaande moeten meenemen. Dat kan op basis van het door het schoonmaakbedrijf opgestelde plan van aanpak.</p> <p>Aanvullende contractbepalingen, voor zover relevant, kunnen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Periodiek vindt overleg plaats tussen opdrachtnemer en opdrachtgever over het bereiken van de doelstellingen. - In de loop van de contractperiode vindt tijdens het periodieke overleg aanscherping van het verbeterplan plaats.

Sociale Aspecten	
Contractbepaling nr. 2	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de bevordering van internationale arbeidsnormen en mensenrechten in de internationale productieketen zijn sociale voorwaarden opgesteld bedoeld voor toepassing bij aanbestedingen boven de Europese drempelwaarden. Zie de website van PIANOo over sociale voorwaarden. • Voor de bevordering van de arbeidsparticipatie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (Social Return) zijn handvatten opgesteld. Zie de website van PIANOo over Social Return.
Toelichting voor inkoper	<p>Duurzaamheid kent naast milieu ook een sociale invalshoek. Voor Duurzaam Inkopen is het sociale aspect uitgewerkt in enkele generieke instrumenten en daarom niet in dit productgroepspecifieke document opgenomen. De afspraken over toepassing van deze instrumenten verschillen per overheidssector.</p>

3.3 Gebruiksfase (aandachtspunten)

Nadat het inkooptraject is afgerond en de schoonmaakdienst is ingekocht, zijn er voor de inkoopende organisatie de volgende specifieke aandachtspunten:

- Registreer en controleer, voor zover mogelijk, verbruik van middelen, materialen en energie/water en kosten. Stel kengetallen op (zoals verbruik per m² vloeroppervlak) en vergelijk dit met voorgaande jaren. Op basis hiervan kunnen doelstellingen (her)geformuleerd worden of eventuele aanvullende maatregelen getroffen worden om tot verbeteringen te komen.
- Weeg bij aanschaf van meubilair, vloeren en bij de (her-) inrichting van huisvesting het schoonmaakaspect mee. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van de brochures "Schoonmaakbewust ontwerpen" en "Naar een Schone School" (OSB/VSR).

4 Meer informatie

2.1 Marktontwikkelingen

- Ondernemersorganisatie Schoonmaak- en bedrijfsdiensten (OSB): <http://www.osb.nl>
- Expertisecentrum Aanbesteden PIANOo: www.pianoo.nl

2.2.1 Sociale aspecten

- Zo werk je prettiger, site van het arboconvenant met veel informatie over arbeidsomstandigheden: <http://www.zowerkjeprattiger.nl>
- Raad voor Arbeidsverhoudingen voor de Schoonmaak- en Glazenwassersbranche (RAS): <http://www.ras.nl>
- Sociale aspecten bij aanbestedingen: www.pianoo.nl/duurzaaminkopen/sociaal
- Code Verantwoordelijk Marktgedrag: www.codeverantwoordelijkmarktgedrag.nl

2.2.2 Milieuaspecten

- EU Ecolabel eisen voor allesreinigers en sanitairreinigers: http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/ecolabelled_products/categories/purpose_cleaners_en.htm
- Europees branche initiatief "Charter voor duurzaam schoonmaken": http://www.sustainable-cleaning.com/NL_charter.html
- Etiketteringseisen voor schoonmaakmiddelen, EU-GHS: www.ghs-helpdesk.nl
- Cradle to Cradle (C2C), brochure voor inkopers: <http://www.pianoo.nl/brochures-factsheets-artikelen>

3.1 Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

- Informatie over dagschoonmaak, zie oa.: <http://www.factomagazine.nl/files/downloads/Voor%20en%20nadelen%20dagschoonmaak.pdf>
- Lijst Aandachtspunten Arbeidsomstandigheden Schoonmaak (AAS): <http://www.ras.nl/content/files/Bijlage%207%20ARBOCAO.pdf>

3.3 Gebruiksfase (aandachtspunten)

- Vereniging Schoonmaak Research (VSR), kennisinstituut en onafhankelijk platform voor professioneel schoonmaken: <http://www.vsr-org.nl>

Overig

- Green Public Procurement (GPP), EU criteria voor duurzaam inkopen van schoonmaak: http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/cleaning_GPP_product_sheet.pdf
- MVO Nederland, website: MVO in de schoonmaakbranche: <http://www.mvonderland.nl/bedrijfstak/142>
- Schoonmaakterminologie: Standaard Informatie Systeem - Terminologie (SIS-T lijst): <http://www.nvz.nl/internet/pages/begrippensist.php?rID=447>
- Testen van schoonmaakmiddelen en/ of grondstoffen op proefdieren: <http://www.proefdiervrij.nl> en Nederlandse Vereniging van Zeepfabrikanten (NVZ), <http://www.nvz.nl/internet/pages/index.php>

Bijlage 1 Wijzigingen ten opzichte van vorige versie

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.0, datum 21 oktober 2008 zijn:

- De lay-out van het document is aangepast en de algemene teksten zijn geactualiseerd.
Er zijn geen inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd in overige toelichtende teksten, aandachtspunten of criteria.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.1, datum 15 april 2009 zijn:

- Op verzoek van het Ministerie van VROM is de formulering van minimumeis 1 gewijzigd en zijn de minimumeisen met betrekking tot het verdunnen en navullen van schoonmaakmiddelen vervallen. De tekst in hoofdstuk 2 is hierop aangepast.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.2, datum 28 april 2009 zijn:

- Dit document is per 3 juli 2009 in bewerking naar aanleiding van bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer. U kunt de website van Agentschap NL raadplegen voor meer informatie.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.3, datum 6 juli 2009 zijn:

- Dit document is per 28 juli gewijzigd naar aanleiding van bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer op 2 juli 2009. De geschiktheidseisen m.b.t. milieumanagement en opleiding, de minimumeisen m.b.t. de werkwijze en het gunningscriterium m.b.t. maatregelen om de milieubelasting van het opdrachtgerelateerde transport te verminderen zijn vervallen. De tekst in hoofdstuk 2 is hierop aangepast.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.4, datum 28 juli 2009 zijn:

- De inhoud van minimumeis nr. 1 is aangepast aan de eisen in het Europees Ecolabel.
- In hoofdstuk 2 is een passage over Cradle-to-Cradle opgenomen. De toelichting op sociale aspecten is aangepast. Voorts is een beperkt aantal algemene teksten op details geactualiseerd.
- Er zijn correcties doorgevoerd in de verwijzingen naar relevante wetgeving.
- De lay-out is aangepast.

De inhoud van dit document is in oktober 2011 geactualiseerd. De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.5, 21 januari 2010, zijn:

- De afbakening is aangepast tot dagelijkse en periodieke reiniging van interieurs in overheidsgebouwen;
- De toelichtende teksten in hoofdstuk 2 zijn geactualiseerd, de beschrijving van marktontwikkelingen en duurzaamheidsaspecten is bijgewerkt;
- Er is een geschiktheidseis over milieumanagement toegevoegd;
- De minimumeis voor middelen is aangevuld met sensibiliserende stoffen;
- Er zijn minimumeisen over bulkverpakkingen, doseersystemen en vloeronderhoud toegevoegd;
- Er is een optioneel gunningscriterium toegevoegd m.b.t. een plan van aanpak Milieu;
- Er is een contractbepaling m.b.t. een verbeterplan toegevoegd;
- Naar aanleiding van het advies van VNO-NCW, MKB-Nederland, MVO-Nederland, De Groene Zaak en NEVI over Duurzaam Inkopen, zijn de volgende zaken aangepast:
 - Onder 1.2, Status en relatie met vernieuwing Duurzaam Inkopen, is een toelichting op het advies en de gevolgen voor het huidige document opgenomen.
 - De bewijsmiddelen zijn geschrapt en er is, alleen waar relevant, informatie over verificatie opgenomen in de toelichting voor de inkoper.

- De Sociale Voorwaarden zijn toegevoegd: in hoofdstuk 2 is de paragraaf sociale aspecten aangepast en in hoofdstuk 3 is, onder 3.2.4 Contract, een verwijzing opgenomen naar de generieke handvatten voor sociale aspecten.
- De algemene teksten zijn geactualiseerd. Er zijn verwijzingen naar de website van PIANOO toegevoegd.

Bijlage 2 Eisen aan allesreinigers, sanitairreinigers en ruitenreinigers

Bron: Publicatieblad van de Europese Unie, Beschikking tot vaststelling van de milieucriteria voor de toekenning van de communautaire milieukeur aan allesreinigers en sanitairreinigers, 23 maart 2005 (2005/344/EG)

In juni 2011 zijn de criteria van het EU Ecolabel voor allesreinigers en sanitairreinigers herzien (2011/383/EU). Omdat de publicatie van de nieuwe EU Ecolabel criteria parallel liep aan de afronding van de actualisatie van dit criteriadocument is de minimumeis nog niet aangepast aan de herziening van het EU Ecolabel. Voor producten waaraan een EU Ecolabel is toegekend op basis van de 'oude' criteria (2005/344/EG) kan het keurmerk nog tot 28 juni 2012 gebruikt worden. Bij een volgende actualisatie zal de minimumeis aangepast worden aan de herziening van het EU Ecolabel.

Niet toegestane stoffen

Het product mag geen van de volgende ingrediënten bevatten, noch als onderdeel van de formulering, noch als bestanddeel van een in de formulering gebruikt preparaat

- Alkylfenoethoxylaten (APEO's) en derivaten daarvan.
- EDTA (ethyleendiaminetetraazijnzuur) en zouten daarvan.
- NTA (nitrilotriacetaat).
- muskusxyleen: 5-tert-butyl-2,4,6-trinitro-m-xyleen, muskusambrette: 4-tert-butyl-3-methoxy-2,6-dinitrotolueen, moskeen: 1,1,3,3,5-pentamethyl-4,6-dinitroindaan, muskustibetine: 1-tert-butyl-3,4,5-trimethyl-2,6-dinitrobenzeen, muskusketon: 4'-tert-butyl-2',6'-dimethyl-3',5'-dinitroacetofenon, HHCB (1,3,4,6,7,8-hexahydro-4,6,6,7,8,8-hexamethylcyclopenta(g)-2-benzopyran, AHTN (6-acetyl-1,1,2,4,4,7-hexamethyltetraline).

Quaternaire ammoniumzouten

Quaternaire ammoniumzouten die niet gemakkelijk biologisch afbreekbaar zijn mogen niet worden gebruikt, noch als onderdeel van de formulering, noch als bestanddeel van een preparaat in de formulering.

Risicostoffen

Het product mag geen enkel ingrediënt (stof of preparaat) bevatten dat is ingedeeld in één of meer van de volgende risicocategorieën overeenkomstig Richtlijn 67/548/EEG, zoals gewijzigd, of Richtlijn 1999/45/EG van het Europees Parlement en de Raad [3], zoals gewijzigd.

- R31 (vormt giftige gassen in contact met zuren),
- R40 (carcinogene effecten zijn niet uitgesloten),
- R45 (kan kanker veroorzaken),
- R46 (kan erfelijke genetische schade veroorzaken),
- R49 (kan kanker veroorzaken bij inademing),
- R68 (onherstelbare effecten zijn niet uitgesloten),
- R50 + 53 (zeer giftig voor in het water levende organismen; kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken),
- R51 + 53 (giftig voor in het water levende organismen; kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken),
- R59 (gevaarlijk voor de ozonlaag),

R60 (kan de vruchtbaarheid schaden),
R61 (kan het ongeboren kind schaden),
R62 (mogelijk gevaar voor verminderde vruchtbaarheid),
R63 (mogelijk gevaar voor beschadiging van het ongeboren kind),
R64 (kan schadelijk zijn via de borstvoeding).

Bovenstaande eisen gelden voor elk ingrediënt (stof of preparaat) dat meer dan 0,01 % (g/g) van het eindproduct uitmaakt. Hieronder valt ook elk ingrediënt van een preparaat in de formulering dat meer dan 0,01 % (g/g) van het eindproduct uitmaakt.

Biociden

Het product mag alleen biociden bevatten met het oog op de houdbaarheid van het product en in de daarvoor geschikte dosering. Dit geldt niet voor oppervlakreactieve stoffen, die ook biocide-eigenschappen kunnen hebben.

Het is verboden op de verpakking of door enige andere mededeling te beweren of te suggereren dat het product een antimicrobiële werking heeft.

Biociden die overeenkomstig Richtlijn 67/548/EEG, zoals gewijzigd, of Richtlijn 1999/45/EG zijn ingedeeld als R50-53 of R51-53, mogen met het oog op de houdbaarheid van het product worden gebruikt als onderdeel van de formulering of als bestanddeel van een preparaat in de formulering, mits zij niet potentieel bioaccumulerend zijn. In deze context wordt een biocide als potentieel bioaccumulerend beschouwd als $\log Pow$ (octanol/water-verdelingscoëfficiënt) $\geq 3,0$ (tenzij de experimenteel bepaalde BCF ≤ 100).

De concentratie van biociden in het eindproduct mag niet meer bedragen dan de maximaal toelaatbare concentratie in Richtlijn 76/768/EEG van de Raad van 27 juli 1976 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten inzake cosmetische producten [4], zoals gewijzigd.

Sensibiliserende stoffen

Het product mag niet overeenkomstig Richtlijn 1999/45/EG, zoals gewijzigd, zijn ingedeeld als R42 (kan overgevoeligheid veroorzaken bij inademing) en/of R43 (kan overgevoeligheid veroorzaken bij contact met de huid).

De concentratie van stoffen of ingrediënten die overeenkomstig Richtlijn 67/548/EEG of Richtlijn 1999/45/EG als R42 (kan overgevoeligheid veroorzaken bij inademing) of R43 (kan overgevoeligheid veroorzaken bij contact met de huid) zijn ingedeeld, mag ten hoogste 0,1 % (g/g) van het eindproduct bedragen.

Fosfor

Het totale gehalte aan elementair fosfor in het product moet worden berekend per functionele eenheid (allesreinigers) of per 100 g product (sanitairreinigers), waarbij alle fosforhoudende ingrediënten (zoals fosfaten en fosfonaten) in aanmerking worden genomen.

Voor allesreinigers mag het totale fosforgehalte (P) ten hoogste 0,02 g/functionele eenheid bedragen.

Voor sanitairreinigers mag het totale fosforgehalte (P) ten hoogste 1,0 g/100 g product bedragen.

De ingrediënten van ruitenreinigers mogen geen fosfor bevatten.

Bijlage 3 Geldende wet- en regelgeving

Relevante wetgeving bij schoonmaakmiddelen

De Europese wetgeving schrijft absolute restricties voor het gebruik van bepaalde chemicaliën voor en kent bepalingen voor de informatieverschaffing op producten. De volgende wetgeving is relevant:

- De Detergentenverordening 648/2004 is een update en uitbreiding van de beperkingen voor het testen en verkopen van 'detergenten'⁸. In het bijzonder richt deze regeling zich op een verhoogde bescherming van het aquatisch milieu en de bescherming van in het water levende organismen.
- De nieuwe chemische stoffenrichtlijn (REACH) is effectief sinds juni 2007. REACH gaat over de registratie, evaluatie, autorisatie en restrictie van chemische stoffen. (REACH Regulation (EC) No 1907/2006 en Richtlijn 2006/121/). Het is een nieuwe Europese Verordening die eerdere regels vervangt, zoals in Nederland de Wet milieugevaarlijke stoffen (Wms). Het doel van REACH is het beschermen van mens en milieu tegen de risico's van chemische stoffen. Bedrijven die meer dan een ton van een chemische stof produceren of importeren moeten dit registreren in een centrale database, beheerd door het nieuwe EU Chemicals Agency. REACH heeft tot gevolg dat de registratie en herkomst van grondstoffen in schoonmaakmiddelen aan strengere eisen moeten voldoen. Daarnaast kent REACH specifieke bepalingen, bijv. ten aanzien van de inzet van proefdieren voor het testen van chemicaliën. Richtlijn 76/769/EEG is een onderdeel van REACH geworden. De inhoud van de richtlijn is niet veranderd.
- In Nederland is de richtlijn 94/62/EG, waaronder bepalingen over de codering van verpakkingen (97/129/EG), eisen aan de maximale concentratie zware metalen en een aantal essentiële eisen, geïmplementeerd in het Besluit beheer verpakkingen en papier en karton.
- Indien de primaire verpakking van gerecycleerd materiaal is en dit op de verpakking is vermeld, dient deze vermelding in overeenstemming te zijn met ISO-norm 14021 betreffende milieuetiketteringen en verklaringen — eigen claims (milieuetikettering type II).

⁸ Alle stoffen en preparaten die zeep en/of andere oppervlakteactieve stoffen bevatten en die bedoeld zijn voor was- en reinigingsprocedures. Detergentia kunnen elke vorm hebben (vloeistof, poeder, pasta, staaf, brood, gestempeld stuk, fantasievorm, enz.) en kunnen in de handel worden gebracht of gebruikt voor huishoudelijk, institutionele of industriële doeleinden.

Bijlage 4 Argumentatie selectie uit eisen EU Ecolabel

Deze bijlage behoort bij Bijlage 2 van dit document

Criterion	Opgenomen in DI document?	Argumentatie
1. Toxiciteit voor waterorganismen	Nee	Toxiciteit is redelijk afgedekt door wettelijke eis biologische afbreekbaarheid (detergentenverordening) en R-zinnen Complexiteit te hoog voor verificatie
2. Biologische afbreekbaarheid van oppervlakteactieve stoffen	Nee	Aerobe biologische afbreekbaarheid is wettelijk verplicht volgens detergentenverordening (EG) nr. 648/2004. Anaerobe biologische afbreekbaarheid niet opgenomen omdat de effecten in het milieu niet voldoende bekend zijn.
3. Gevaarlijke of toxische stoffen of preparaten	Ja	
4. Biociden	Ja	
5. Pigmenten en kleurstoffen	Nee	Complexiteit te hoog voor verificatie, effect op milieu beperkt
6. Geurstoffen	Nee	De geurstoffen zijn al afgedekt door criterium 3.
7. Sensibiliserende stoffen	Ja	
8. VOS	Nee	VOS is grotendeels afgedekt door criterium 3. Bovendien is een grens van 10% te laag voor geconcentreerde middelen.
9. Fosfor	Ja	
10. Verpakking	Nee	Dit is deels wettelijk vastgelegd, en uitgewerkt in minimumeis bulkverpakkingen
11. Gebruiksgeschiktheid	Nee	Sluit niet aan bij professionele markt
12. Gebruiksaanwijzing	Nee	Betreft informatie op verpakking
13. Informatie op de Milieukeur	Nee	Betreft informatie op verpakking
14. Beroepsopleiding	Nee	Onderdeel PvA/verbeterplan